

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI“
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

**EINE WELT IM UMBRUCH. DAS FÜRSTENTUM
MOLDAU IM SPIEGEL ZEITGENÖSSISCHER
PREUBISCHER QUELLEN 1774-1812.**

EINE TRANSNATIONALE BEZIEHUNGSGESCHICHTE

(REZUMAT)

LEITER: Prof. Dr. Rudolf Gräf

DOKTORANDIN: Văidean Amelia-Liana

Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Septembrie 2013

Rezumatul tezei de doctorat *O lume în schimbare. Principatul Moldovei oglindit în izvoare prusace 1774-1812. O istorie a relațiilor transnaționale*, realizată de către doctoranda Amelia-Liana Văidean sub îndrumarea prof. univ. dr. Rudolf Gräf

Cuvinte cheie: relații moldo-prusace, documente inedite de arhive, consulatul Prusiei la Iași, percepție.

Cuprinsul tezei:

Lucrarea de față, intitulată *O lume în schimbare. Principatul Moldovei oglindit în izvoare prusace 1774-1812. O istorie a relațiilor transnaționale*, realizată sub coordonarea profesorului univ. dr. Rudolf Gräf abordează, din perspectiva relațiilor internaționale, raporturile politico-diplomatice româno-germane în perioada dintre pacea de la Kuciuc Kainargi și pacea de la București, 1774-1812.

Pornind de la premisa că după pacea de la Kuciuc Kainargi Prusia și-a deschis un consulat în Moldova, în teza de față se dorește ca rapoartele și scrisorile persoanelor care au avut de-a face cu spațiul acesta să fie analizate din punct de vedere cultural, istoric și de mentalitate. Interesul pentru acest subiect trebuie pus și în contextul actual de apropiere a Uniunii Europene de spațiul moldo-basarabeian, începuturile relațiilor moldo-prusace trezind din acest punct de vedere un real interes, mai ales în spațiul de limbă germană.

În ceea ce privește istoriografia referitoare la subiectul de față, ea poate fi împărțită în trei mari perioade: epoca naționalistă, epoca comunistă și perioada de după 1989.

Ca reprezentant al istoriografiei epocii naționaliste îl numim pe Nicolae Iorga (*Acte și fragmente cu privire la istoria romanilor. Adunate din depozitele de documente ale Apusului*, Vol. II, București, 1896 și *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu Hurmuzaki*, Vol. X, București, 1897) care a stabilit și o etapizare a relațiilor moldo-prusace. Astfel, istoricul român împarte relațiile dintre Moldova și Prusia în epoca de început, care se desfășoară la finele secolului al XVIII-lea, o perioadă intermediară, cuprinsă între 1784 și 1807 și o a treia perioadă, de consolidare a relațiilor moldo-prusace, care se desfășoară între războaiele napoleoniene și primul deceniu al secolului al XIX-lea.

Pentru perioada epocii comuniste, una dintre cercetătoarele cele mai active în domeniul relațiilor româno-germane a fost Stela Mărieș (*Die Rumänischen Fürstentümer aus der Sicht deutscher Reisenden und Diplomaten der ersten Hälfte des XIX. Jh.* și articolul referitor la stagiul ei de cercetare în arhivele germane din *Revista Arhivelor* din anul 1981). Sfaturile ei, fără de care cercetarea de față sigur nu s-ar fi desfășurat cu ușurință, m-au îndemnat să caut în locuri ale arhivelor prusace în care nu s-ar fi crezut că s-ar putea afla informații relevante cu privire la relațiile moldo-prusace.

Cercetătorul român Vasile Docea (*Relații româno-germane timpurii. Împliniri și eșecuri în prima jumătate a secolului XIX*, Cluj, 2000) realizează un amplu studiu structurat pe urmărirea relațiilor româno-germane economice și politice. Cercetările de lungă durată cu privire la relațiile Principatelor Române cu statele din Europa de Nord mă determină să-l numesc și pe cercetătorul român Veniamin Ciobanu (*Europe and the Porte: New Documents on the Eastern Question. Volume V: Prussian and English Diplomatic Reports 1791-1803*), cu rolul de model pentru realizarea studiului de față. În ceea ce privește statutul Principatelor Române și importanța lor în mediul politicilor internaționale, opera lui Leonid Boicu (*Principatele române în raporturile politice internaționale – 1792-1821*) nu poate fi trecută cu vederea. În istoriografia internațională un volum care să se refere la istoria Prusiei în relații cu Principatele Române a întârziat să apară. Modelele de urmat în sensul analizării istoriei relațiilor dintre mari puteri ale Europei și Principatele Române, fiind volumele cercetătorului austriac Harald Heppner (*Österreich und die Donaufürstentümer*) și a cercetătorului rus Nicolaus Farka (*Russland und die Donaufürstentümer*). Klaus Heitmann (*Das Rumänenebild im deutschen Sprachraum 1775-1918*) scrie un studiu imagologic deosebit de folositor în cercetarea actuală, despre percepția

românilor în spațiul german, slaba reprezentare a acestui subiect în istoriografia germană fiind explicată tot de el și rezidând în depărtarea geografică și geopolitică dintre cele două țări.

Principalele dificultăți care intervin în cercetarea acestui domeniu rezidă din faptul că documentele din epoca respectivă se găsesc îndeosebi în Geheimes Staatsarchiv preußischen Kulturbesitzes, arhiva cancelariei regale prusace din Berlin, Germania. Înainte de 1989, fondurile acesteia se găseau despărțite între Germania de Vest și cea de Est, făcând deosebit de dificilă cercetarea lor în întregime. În 1994 fondurile au fost reunite, cercetarea acestora fiind astfel facilitată.

O altă dificultate întâlnită rezidă în faptul că documentele sunt redactate de mână, foarte puține în limba germană în scris gotic, marea lor majoritate fiind în limba franceză și cu litere latine. Scrisul olograf al diferitelor persoane ale căror fonduri de familie le-am cercetat a fost foarte greu de descifrat, acesta fiind mai mult sau mai puțin lizibil. Insecuritatea căilor de comunicație între expeditori și destinatari a determinat ca majoritatea documentelor văzute să fie duplicate. Documentele provenite din cancelaria regală a Prusiei sunt concepute autentificate de șefii cancelariei, multe dintre ele fiind ulterior cifrate. Unele fragmente din depozitele de documente prusace au fost reproduse de Nicolae Iorga, în binecunoscutele sale volume de documente. Am făcut menționarea, în notele de subsol, ori de câte ori a fost cazul, ceea ce nu afectează, în viziunea istoriografiei românești, caracterul inedit al pieselor supuse analizei.

Politica condusă de Geheimes Staatsarchiv preußischen Kulturbesitzes, care interzice fotografierea documentelor – copierea acestora fiind foarte anevoioasă atât din punct de vedere al timpului necesar pentru copierea în unitățile proprii, cât și din punct de vedere financiar – reprezintă o altă dificultate. În această ordine de idei în încercarea de a aduna cât mai multă informație, am preferat să enumăr existența documentelor, fără a face de fiecare dată un rezumat al acestora și copiind integral doar pe cele considerate relevante pentru cercetarea mea.

Principalele linii de cercetare abordate în studiul de față se referă la ramificațiile și interesele politice și economice pe care Prusia le-a dezvoltat în Moldova și influența pe care Prusia a avut-o asupra Principatului Dunărean în comparație cu celelalte mari puteri, Rusia, Austria sau Franța, care își exercitau influența în zonă. Izvoarele care stau la baza cercetării au fost văzute în cadrul unui stagiu de cercetare de șase luni desfășurat la Geheimes Staatsarchiv din

Berlin, în Staatsbibliothek, Biblioteca de stat din Berlin, la Cluj, în Biblioteca Central Universitară Lucian Blaga și în Arhiva de Stat.

Metodologic se urmărește cercetarea din punctul de vedere al percepției reciproce, centrată pe analizarea oamenilor din Moldova veniți din Prusia sau reprezentând regatul prusac. De asemenea, a fost de un interes major ce scriau aceștia referitor la Moldova și modul în care persepectiva acestora s-a schimbat sau nu în contextul Iluminismului și a epocii revoluționare. În comparație intră o monarhie europeană care aspiră la titlul de mare putere și o zonă culturală, cea fanariotă, aflată atunci în plin proces de modificare, schimbările politice fiind în acea perioadă la ordinea zilei în Principate, stabilitatea politică reprezentând o dorință greu de atins. De asemenea, mă axează în studiul de față și pe problematici referitoare la modul de comunicare a prusacilor în Moldova, cine realiza traduceri pentru a facilita comunicarea interumană, pe ce nivele sociale și cât de intensive erau aceste contacte, ce influență a avut Prusia asupra Moldovei în procesul de reformare. Pe de altă parte, încerc să păstrez un echilibru în cercetare prin studierea părerilor moldovenilor și a elitelor politice cu privire la germani. Dificultatea în această privință o constituie însăși legătura de lungă durată a spațiului moldovean și a societății moldovenești cu străinul german, cunoscut de veacuri datorită coloniștilor germani veniți din Transilvania, apoi datorită habsburgilor ajunși vecini și a nenumăratelor Landuri germane în care negustorii români mergeau să facă negoț, „prusacul” fiind atât de greu de definit în multitudinea de „nemți” întâlniți.

Stabilesc dacă acestei perioade i se poate aplica termenul de „lume în schimbare” (eine Welt im Umbruch) sau dacă acest termen poate fi stabilit privind doar retroactiv. Un alt concept pe care îl integrez în studiul de față este acela de „mental Maps”, reprezentând modul de percepție pe care un grup de oameni, un popor îl are despre altul. Ce importanță a jucat reprezentanța consulară prusacă de la Iași pentru Prusia are de asemenea un rol important în cercetarea de față.

Elementul de noutate generală al tezei îl constituie axarea pe perioada de început a relațiilor diplomatice dintre Prusia și Moldova, epoca 1774-1812 fiind doar succint analizată de istoricii români până în momentul de față și deloc de cei germani. Analizarea fondurilor de familie a diplomaților prusaci care au avut legături directe sau tangențiale cu Moldova, constituie un deziderat al istoriografiei românești, scos în evidență încă de acum trei decenii de către

cercetătorii români, atrăgând după sine axarea cercetării de față îndeosebi pe acest aspect. Redactarea lucrării în limba germană constituie în primul rând împlinirea unei dorințe personale a autoarei. În cel de-al doilea rând acest lucru ar trebui să faciliteze diseminarea rezultatelor tezei în spațiul de limba germană.

După introducerea în tematică, prologul în care se prezintă motivele alegerii temei, liniile de cercetare abordate, metodologia și principalele dificultăți cu care am avut de-a face de-a lungul cercetării, teza de față debutează cu primul capitol din totalul de patru, referitor la contextualizarea generală. Astfel, aspectele introductive clarifică termenii de „român”, „german”, „relație” și explică alegerea periodizării 1774-1812.

Pacea de la Kuciuc Kainardji a reprezentat un moment de cotitură în politica internațională datorită importanței pe care Rusia a obținut-o din acest moment în spațiul balcanic și mai ales în Principatele Dunărene. Pentru a nu fi mai prejos, Austria a dorit să își mențină poziția în zonă prin anexarea Bucovinei. Cele două consulate ale Rusiei și Austriei, deschise imediat una după cealaltă, în Moldova, dovedesc atât tachinările de factură politică internațională a celor două mari puteri, cât și rolul de zonă tampon a Principatelor, dovedită o dată cu deschiderea problemei românești. Pentru a nu rămâne mai prejos, Prusia, dușman secular al Austriei, întrevede oportunitatea pe care deschiderea reprezentanței consulare în Moldova o oferă înspre împlinirea scopului de a juca un rol important la masa politicii internaționale. Consulatul efectiv, care a supraviețuit doar din anul 1784 până în 1788, juca un rol mai degrabă secundar, dovedit prin faptul că după dispariția primului consul Ernst Friedrich König, cancelaria prusacă nu s-a grăbit să numească un alt consul, deși cererea pentru acest post era relativ mare.

Interesul Prusiei pentru Moldova se menține într-o oarecare măsură constant până în anul 1806, când în urma înfrângerii devastatoare de la Jena, tânăra putere europeană se vede nevoită să își abdice locul mult râvnit din politica internațională și să se axeze pe reconfigurarea propriului stat. Studiul de față continuă însă până în 1812, când prin pacea de la București, Moldova pierde Basarabia, iar istoria unei țări pornește drumul a două istorii separate.

Un alt subcapitol face referiri la stabilirea bazelor geografice și istorice ale Moldovei și a Prusiei. Mă axează îndeosebi pe crearea statului și pe prezentarea elitei politice din Moldova,

iar pe de altă parte a regilor și miniștrilor plenipotențari, dar și a reprezentanților Prusiei la marile curți europene.

Un alt aspect asupra căruia se oprește lucrarea de față, se referă la modalitatea de percepție a principatului Moldovei în contextul internațional de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Subiecte precum statutul juridic al principatului, împărțirea Poloniei și rolul acestui eveniment în relațiile dintre Prusia și Moldova, chestiunea românească, poziționarea Moldovei în cadrul chestiunii orientale și importanța celor două mari pierderi teritoriale pe care Moldova le-a suferit la începutul și la finalul perioadei avute în vedere în cadrul studiului de față, oferă o perspectivă generală necesară contextualizării subiectului.

Politica prusacă asupra sud-estului Europei în general și a Moldovei în particular după pacea de la 1774 constituie de asemenea un subiect de interes general în cazul de față. Cât privește analizarea perioadei 1806-1812, aceasta introduce în istoriografia românească unele documente preluate din arhiva prusacă cu privire la rațiunea pentru care Rusia a introdus trupe în Moldova. Modul în care acest lucru a fost perceput în cancelaria prusacă oferă o perspectivă din exterior și de ansamblu a evenimentelor. Politica reformatoare care se ducea în această perioadă, a scos Prusia din epoca statului feudal, reducându-l însă în aceleași timp la un teritoriu tampon, prea puțin important la nivelul politicii internaționale pentru ca acesta să își mai facă griji pentru Moldova.

Al doilea capitol este dedicat percepției moldovenești asupra Prusiei. În acest cadru sunt analizate legăturile domnilor fanarioți, a bisericii ortodoxe și a moldovenilor de rând cu prusacul-germanul. Fac referire și la trimișii moldoveni în Prusia. Cine au fost domnitorii fanarioți, stabilirea acestora pe tronul Moldovei și influența avută de aceștia în Moldova este prezentată într-un subcapitol. Constructul istoriografic de epocă fanariotă, nume care a fost dat ulterior acestei epoci, vine să susțină ideea cum că realitatea politică de la acea vreme din Principatele Dunărene se afla într-o nesiguranță și instabilitate cu care lumea se obișnuise deja și care nu mai era percepută ca pe o schimbare în sine. Moldovei i-a crescut importanța pentru Imperiul Otoman o dată ce pierdea tot mai multe alte teritorii în fața Rusiei, cum ar fi peninsula Crimeea, astfel că rolul ei de stat tampon creștea tot mai tare.

Pe baza mai multor documente din arhiva prusacă, din fondurile de lăsăminte, majoritatea dintre ele încă neintroduse în istoriografia românească, stabilesc în acest capitol raporturile dintre domnitorii fanarioți și cancelaria prusacă. Corespondența se găsește îndeosebi în lăsămîntul marchizului de Caesar, reprezentantul Prusiei la curtea din Viena, care a purtat o corespondență deosebit de stufoasă, constând în marea majoritate din rapoarte asupra politicii internaționale trimise domnitorilor fanarioți aflați atât pe tronul Țării Românești cât și al Moldovei. Astfel, găsim corespondența cu Alexandru Moruzi din 1795 și 1796, aflat în acea vreme pe tronul Țării Românești, dar care a ocupat și tronul Moldovei în perioadele martie 1792-ianuarie 1793 și 1802-1806, cu o scurtă întrerupere în august-octombrie 1806. Apoi avem în vedere corespondența cu Alexandru Ipsilanti din 1796-1797, fiind vorba de cea de-a doua sa domnie pe tronul Țării Românești, prima fiind între anii 1774-1782, iar în Moldova el a domnit între 1787-1788. Un alt punct de interes a fost corespondența sa cu domnul Țării Românești dintre anii 1798-1799, în documente găsindu-se atât scrisori de-a lui Alexandru Moruzi și Constantin Hangerli. De asemenea găsim și corespondența cu domnitorul Moldovei între 1799-1801 Constantin Ipsilanti, fiul lui Alexandru Ipsilanti de la care moștenește într-o oarecare măsură corespondența diplomatică cu Prusia. În alte fonduri ale arhivei prusace, găsim și corespondența de la 1774-1775 cu Grigore Ghica, domnul Moldovei, intervenția prusacă pentru Alexandru Ipsilanti la Poarta Otomană din anul 1788, corespondența diplomatică a marchizului de Lucchesini, trimisul prusac la curțile de la Roma și Varșovia, cu domnitorul Moldovei și a Țării Românești între 1799-1800, adică Alexandru Moruzi și Constantin Ipsilanti.

Un motiv pentru dispariția treptată a bisericii protestante din Moldova în epoca avută în vedere îl constituie strămutarea coloniilor germane protestante de lângă capitală, cât mai departe, în interiorul țării. În general situația protestanților din Moldova era aproape jalnică, fiind oferite mărturii în acest sens. Ne-am axat asupra prezentării obiceiurilor locuitorilor din Moldova privite din perspectivă străină, folosind bibliografie de specialitate, aici încadrându-se atât obiceiuri ale românilor văzute de germani cât și vice versa, obiceiuri germane în concepția românilor.

Ultimul subcapitol evidențiază relațiile dintre moldoveni și vecinul german. Folosind studii imagologice se stabilește în primul rând cine este vecinul german.

În echilibru cu cel de-al doilea capitol și din aceeași rațiune de a evidenția mecanismele și maniere de realizare a politicii externe, capitolul al treilea este structurat conform cu percepția prusacă asupra Moldovei. Apărută târziu în secolul al XVIII-lea în constelația de puteri europene, dorim să stabilim în primul rând ce interese avea Prusia în Moldova, judecând după evoluția sa din ultimele decenii ale secolului. De la o regiune care prezenta interes doar datorită cailor oferți pentru remontă, Moldova crește în ochii Prusiei în noua ei calitate de intermediar în vederea obținerii puterii politice internaționale. Nu în ultimul rând se ia în vedere istoria consulară germană în Moldova la baza căreia a stat un simplu profesor al odraslelor domnitorilor fanarioți, silezian de origine, Ernst Friedrich König pe numele său, căruia conjunctura politică internațională, existența consulului rus și a celui austriac în zonă, schimbarea reprezentantului prusac la Constantinopol și întâlnirea cu acesta, i-au oferit ocazia unică de a primi titlul oficial de consul, reprezentant al regelui Prusiei în Moldova. Unicitatea situației lui König este confirmată, după cum se va putea observa acest lucru de-a lungul unor capitole viitoare, de faptul că după dispariția acestuia, niciunul dintre cei care și-ar fi dorit să obțină postul de consul al Prusiei în Moldova nu a mai reușit acest lucru, până la reînființarea consulatului, 28 de ani mai târziu.

În cele ce urmează, reprezentând partea de noutate a studiului de față, o constituie subcapitolul strict referitor la descoperirile din arhiva prusacă. S-au găsit izvoare în legătură cu comerțul, referitoare la administrație, la domeniul militar și la domeniul Ministerului Afacerilor Străine, acestea fiind prezentate într-o manieră de a aduce în circuitul științific documente germane inedite și de a face unele reconsiderări, necesare ca urmare a ultimelor apariții în istoriografia acestui domeniu. Ca o ultimă referire la acest capitol, la unele documente s-a păstrat și foaia de evidență a celor care au cercetat documentul respectiv prezentei cercetări. Relevante pentru relațiile dintre principatele române și regatul prusac, acestea însă nu reprezintă totalul documentelor referitoare la acest subiect și care se află în arhiva de stat prusacă.

Al patrulea și totodată ultimul capitol al tezei este alcătuit din stabilirea nivelului de schimbare a percepțiilor. Astfel este analizată, prin comparație cu Prusia, influența pe care marile puteri precum Rusia, Austria, Franța și chiar Anglia au avut-o asupra Moldovei. Pe de altă parte, din punctul prusac de vedere se dorește analizarea unor memorii, lăsaminte, corespondență privată altele decât cele avute până în acest capitol în vedere și din publicații în vederea stabilirii

anvergurii pe care o are Moldova în epoca avută în vedere în mentalitatea colectivă prusacă și a modalității de percepție a acesteia.

În final se prezintă, într-un subcapitol succint și fără a avea un rol exhaustiv, diferite aspecte culturale din lumea moldovenească puse în legătură cu lumea prusacă.

Relațiile româno-germane în perioada 1774-1812 constituie o pagină deosebit de importantă atât din punctul de vedere al politicii externe românești, cât și din punctul de vedere al politicii prusace. Deși este vorba despre două state fără tangențe aparente, fără graniță directă, cu doar câteva schimburi economice, istoria de început a relației dintre Moldova și Prusia își merită locul ei atât în istoriografia românească, cât mai ales în istoriografia germană, unde studii referitoare la acest subiect au întârziat să apară, dar a cărei nevoie se simte stringent în contextul european actual.

CUPRINS

1. INTRODUCERE.....	6
1.1. Prolog.....	6
1.2. Direcții de cercetare și metodologie.....	11
1.3. Îngrădiri ale cercetării.....	13
1.4. Mulțumiri.....	17
2. CAPITOLUL I - CONTEXTUALIZĂRI GENERALE.....	20
2.1. Aspecte introductive.....	20
2.1.1. Teoretizarea conceptelor "Român", "German", "Relații".....	22
2.2. Referitor la alegerea perioadei 1774-1812.....	24
2.3. Istoriografie și stadiul de cercetare.....	28
2.4. Aspecte geografice și istorice introductive.....	34

2.4.1. Principatul Moldova.....	35
2.4.2. Domnitori în Moldova între 1774-1812.....	40
2.4.3. Regatul Prusia.....	43
2.4.4. Elita politică din Prusia.....	46
2.4.4.1. Miniștri prusaci.....	47
2.5. Moldova în contextul european internațional la finalul secolului al XVIII-lea și începutul secolului XIX-lea	51
2.5.1. Statutul juridic al Principatului Moldova în context cu Poarta Otomană.....	54
2.5.2. Împărțirile Poloniei și influența acestora asupra relațiilor moldo-prusace.....	57
2.5.3. Principatul Moldova în timpul celor două perioade ale Chestiunii Orientale.....	64
2.5.3.1. Anii 1768-1792.....	64
2.5.3.2. Anii 1789-1815.....	65
2.5.4. Pierderile Moldovei- Bucovina și Basarabia.....	67
2.6. Politica externă a Prusiei în regiunea Dunăre-Marea Neagră după pacea de la Kuciuc Kainargi.....	71
2.7. Perioada 1806-1812.....	73
2.7.1. Armata Rusiei în Moldova și Țara Românească.....	73
2.7.2. Anii 1806-1812 în Prusia.....	75
3. CAPITOLUL 2. PERSPECTIVA PRUSIEI ASUPRA MOLDOVEI.....	77
3.1. Relațiile elitelor moldovenesti cu Prusia.....	78
3.1.1. Cine au fost Fanarioții.....	78
3.1.2. Instalarea domnilor fanarioți în Principatul Moldova.....	82
3.1.3. Fanarioții și Prusia.....	83
3.1.4. Protestanți stabiliți în Moldova în secolul al XVIII-lea.....	89
3.1.5. Obiceiuri ale locuitorilor Moldovei din perspectiva prusacă.....	91
3.2. Relațiile moldovenilor cu germanii.....	99

3.2.1.Cine a fost vecinul german?.....	99
3.2.2.Trimiși germani în Moldova și trimiși moldoveni în Prusia.....	100
4. CAPITOLUL 3. Priviri din Moldova asupra Prusiei.....	104
4.1. Inclinarea Prusiei asupra Principatului Moldova.....	105
4.1.1. Interseul Prusiei în Moldova.....	107
4.1.2. Pacea de la Kuciuc Kainargi, intrarea Prusiei în Moldova și dreptul de a deschide consulate în Moldova.....	108
4.1.3. Consulatul prusac în Principatul Moldovei.....	112
4.2. Documente de arhivă luate din Arhiva Prusacă.....	114
4.2.1. Comerț.....	117
4.2.1.1. Cereri ale berlinezilor către Cannao Armanache din Iași.....	117
4.2.1.2. Colaborare între comercianții prusaci și moldoveni.....	118
4.2.1.3. Legăturile dintre postul de consul și comerțul cu caii.....	119
4.2.2 Detalii administrativ.....	122
4.2.2.1. Rapoarte ale consulului prusac König.....	123
4.2.3. Detalii militare.....	137
4.2.4.Relatii internaționale.....	138
4.2.5. Material de arhivă din București.....	141
5. CAPITOLUL 4. PERCEPȚII ÎN SCHIMBARE.....	143
5.1. Influența Prusiei asupra Principatului Moldova în comparație cu celelalte mari puteri europene.....	143
5.1.1. Rusia.....	144
5.1.2. Austria.....	147
5.1.3. Franța.....	148
5.1.4. Marea Britanie.....	149

5.2. Instanțe ale unei schimbări de mentalitate în epocă (1774-1812) în memorii, lăsăminte, corespondență privată și presă.....	151
5.2.1. Lăsăminte.....	151
5.2.2. Corespondență privată.....	156
5.2.3. Relații moldo-prusace și imagini în secolul XVIII cu privire atentă asupra publicațiilor prusace.....	161
5.2.3.1. Relațiile dintre Prusia și Moldova în presa germană- pe baza publicației „Neue Berlinische Monatschrift“.....	162
5.2.4. Aspecte culturale.....	172
5.2.5. Jurnale de călătorie.....	174
6. Concluzii.....	188
7. Bibliografie.....	195
8. ANEXE	
.....	Error!

Bookmark not defined.